

Uskonto ja muutos

Riku Hämäläinen & Heikki Pesonen
Helsingin yliopisto

Monet Uskonntutkijan tämän numeron tekstit heijastelevat eri tavoin koko ajan muutoksessa olevaa uskontojen ja myös uskonntutkimuksen kenttää. Uskontososiologiassa muutosta – ja yhteiskunnan ja uskonnon vuorovaikutusta – on perinteisesti jäsennetty tarkastelemalla yhtäältä yhteiskunnan rakenteiden ja yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta uskuntoon (rakenteellinen näkökulma) ja toisaalta sitä, miten uskonto vaikuttaa yhteiskunnallisiin olosuhteisiin (institutionaalinen näkökulma).

Rakenteellisesta näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskunnallisen muutoksen tuottamat uudenlaiset kysymykset haastavat usein perinteisiä uskontoja tarkistamaan ja myös muuttamaan traditionsa tulkintoja ja niistä nousevaa toimintaa. Esimerkiksi globaali ympäristökriisi on synnyttänyt maailmanuskontojen piirissä sekä monenlaisia ”ekoteologioita” että institutionaalista ja ruohonjuuritason liikehdintää kohti ekologisempaa elämäntapaa. Myös erilaisissa populaarikulttuurin tuotteissa saatetaan kommentoida uskonnon relevanssia sekä yhteiskunnallisissa että eksistentiaalisissa kysymyksissä. Artikkelissaan ”Vain puhtaalla sydämellä voi nähdä luonnon syvimmän olemuksen” Elisabet Pellinen ja Heikki Pesonen analysoivat länsimaissa tunnetuimman japanilaisen elokuvaohjaajan Hayao Miyazakin animaatioelokuvissa esiintyvää luontokäsitystä. Elokuvat ottavat kantaa ympäristökriisiin ja peräävät uudenlaista luontosuhdetta, joka yhtäältä hyödyntää piirteitä Japanin kansallisuskonnosta, shintolaisuudesta ja toisaalta kritisoi sekä perinteistä japanilaista luontokäsitystä että ylipäänsä inhimillistä hybristä suhteessa luontoon.

Yhteiskunnallinen muutos tuottaa myös sekä uudenlaista uskonnollisuutta että uudenlaisia tapoja ilmaista ja rakentaa uskonnollisia merkityksiä. Molemmista toimii esimerkkinä Jaakko Närvän artikkelissaan ”Maltillinen ufologia modernina uskonnollisuutena” analysoima ufologian haara. Närvä hakee maltillisen ufologian uskonnollisia piirteitä osoittamalla yhteyden esimerkiksi ufoihin ja humanoideihin liittyvien tarinoiden ja keijuperinteen välillä. Samoin hän esittää, että modernisaatioon liittyvä rationalisaatio ja tieteen voittokulku tuottaa maltillisen ufologian kaltaista uskonnollisuutta, joka perustelee uskonnollisia väitteitä tieteellisellä retoriikalla.

Modernisaatioon uskontososiologiassa perinteisesti kytketty sekularisaatio erilaisine muine *aatioineen* (kuten differentiaatio, individualisaatio ja pluralisaatio) on jatkuvan uskontotieteellisen debatin kohteena. Tähän keskusteluun osallistuu Sampsä Saarinen artikkelillaan

”Sekularisering och *Kulturkampf* i Tyskland 1871–1887”. Saarinen osoittaa Saksan 1800-luvun lopun kulttuurisotia käsittelevän tapaustutkimuksen avulla, kuinka mekaaninen makrososiologinen tapa käyttää sekularisaatioteoriaa länsimaisen uskonnollisuuden muutoksen selittäjänä ei välttämättä ole relevantti mikrososiologisessa tarkastelussa.

Saarinen keskustelee artikkelissaan myös José Casanovan 1990-luvulla esittämästä uskontojen paluu -teesistä, joka omalta osaltaan haastaa perinteiset sekularisaatiomallit. Teesin mukaan uskonnosta on tullut viimeisten vuosikymmenien aikana varteenotettava yhteiskunnallinen tekijä sekä globaalisti että myös länsimaisissa yhteiskunnissa. Institutionaalista näkökulmasta muutosta voidaan tarkastella pohtimalla esimerkiksi sitä, millä tavalla uskonnollinen pluralisaatio vaikuttaa yhteiskunnalliseen lainsäädäntöön. Tätä teemaa käsittelee Anu Heinonen katsauksessaan kahteen Belgiassa pidettyyn konferenssiin sekä Johanna Konttori kirja-arviossaan Cumper & Lewisin kirjasta ”Religion, Rights and Secular Society”. Molemmissa teksteissä tulee selkeästi esille se, kuinka uskontojen paluu ja uskonnollinen monimuotoisuus pakottaa valtiot uudelleenarvioimaan sekä uskonnon ja valtion suhdetta että oman lainsäädäntönsä lähtökoh-
tia.

Tässä numerossa on myös katsaus Helsingin yliopiston uskontotieteen opiskelijoiden ainejärjestö Mythoksen historiaan. Vuonna 2012 Mythoksen perustamisesta tuli kuluneeksi 40 vuotta, ja tätä merkkipaalua juhlistettiin opiskelijoiden ja oppiaineen henkilökunnan voimin. Ainejärjestön perustamisen taustalla vaikuttivat paitsi humanistiopiskelijoiden aseman turvaaminen myös pyrkimys saada heille pääaineen opiskeluoikeus uskontotieteessä. Tämä toteutuikin seuraavana vuonna 1973, joten myös kuluva vuosi on Helsingin yliopiston uskontotieteen kannalta juhlavuosi.

Vuosi 2013 on myös Suomen Uskontotieteellisen Seuran juhlavuosi. Seura perustettiin vuonna 1963, joten tänä vuonna seura juhlii puolivuosisataista taivaltaan. Juhlaseminaari pidetään Turun yliopistossa joulukuussa. Pari vuotta perustamisensa jälkeen, vuonna 1965, Suomen Uskontotieteellinen Seura alkoi julkaista aikakauskirjaa Temenos, joka on ainoa kansainvälinen uskontotieteellinen julkaisu Pohjoismaissa.

Neljä vuosikymmentä Temenoksen jälkeen, vuonna 2005, perustettiin verkkojulkaisu Uskonnotutkija – Religionsforskaren tarjoamaan Suomen uskontotieteelliselle kentälle kotimaisilla kielillä julkaistava referee-julkaisu, joka täydentäisi Temenosta. Alusta alkaen myös Uskonnotutkijan tavoitteena on ollut kerätä uskontotieteilijöitä yhteen ja tarjota yhteinen foorumi tutkimustulosten ja katsausten jakamiseen. Alkujaan yksittäisten tutkijoiden aktiivisuuden varassa lepäävä julkaisu on nykyään Suomen Uskontotieteellisen Seuran vastuulla, jolloin se voi omalta osaltaan toimia osana suomalaisten uskontotieteilijöiden verkostoa.